

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Sofiya Dovhan

Ternopil state agricultural experimental station of Institute of feed research and agriculture of Podillya of NAAS, Ternopil, Ukraine,
e-mail: sofiya_dovgan@ukr.net

INNOVATIVE POTENTIAL OF INCREASING COMPETITIVENESS OF AGRARIAN ENTERPRISES

Мета. Обґрунтування сутності інноваційного потенціалу та напрямів активізації його використання в підвищенні конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Методика. У статті використані загальнонаукові методи пізнання об'єктивної природи економічних явищ і процесів, які визначають використання інноваційного потенціалу в підвищенні конкурентоспроможності аграрних підприємств. Зокрема, методи аналізу і синтезу, наукових узагальнень використані в ході дослідження складових елементів інноваційного потенціалу. Метод наукової абстракції застосовано для визначення економічного змісту категорії «інноваційний потенціал»; методи системного підходу використовувалися за умови формування критеріїв і системи показників ефективності інноваційного капіталу; методи кількісного аналізу, індукції і дедукції були основою для визначення залежності та впливу інноваційного потенціалу на підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Результати. Обґрунтовано сутність інноваційного потенціалу підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Використано комплексний підхід у формі інноваційної моделі для втілення інноваційного типу розвитку аграрних підприємств. Визначено, що основу інноваційного потенціалу підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств складає якісний людський капітал, накопичений відповідними знаннями, передовим досвідом і практичними навичками. Встановлено, що кластеризація суб'єктів аграрного виробництва підвищує потенціал інноваційної діяльності і є визначальним фактором підвищення рівня конкурентоспроможності аграрної економіки в умовах глобалізації.

Наукова новизна. Обґрунтовано сутність інноваційного потенціалу підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, яка на відміну від існуючого визначення враховує стан розвитку людського капіталу.

Практична значущість. Використання на практиці запропонованих результатів дослідження сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Ключові слова: аграрні підприємства, інноваційний потенціал, людський капітал, кластеризація.

Постановка проблеми. Одним із головних завдань державної аграрної політики є створення умов для збільшення конкурентних можливостей сільськогосподарських товаровиробників. Теорія і передова практика стверджують, що вирішення поставленого завдання залежить від рівня інноваційної діяльнос-

ті. Саме формуванню ефективної інноваційної політики має бути приділено значно більше уваги, оскільки стрімкий розвиток на майбутнє буде визначатися рівнем інноваційної активності.

Ефективність інноваційної діяльності залежить від рівня інноваційного потенціалу, що об'єднує науку, техніку, економіку, підприємництво, освіту й управління. Центром інноваційного потенціалу в аграрній економіці є Національна академія аграрних наук у підпорядкуванні якої перебувають 46 галузевих наукових установ і майже 5 тис. науковців, які активно працюють над виконанням 44 програм наукових досліджень у галузях сільського господарства, що дає можливість Україні не тільки позиціонувати себе світову аграрну державу, а й демонструвати вагомі наукові досягнення [9].

Важливу роль у формуванні конкурентоспроможності аграрних підприємств відіграє стан розвитку людського капіталу як основи інноваційного потенціалу.

Підвищення рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств досягається за рахунок запровадження інновацій в організаційній структурі виробництва. Згідно з економічною теорією, конкурентоспроможним виробництвом товарів масового попиту, до яких насамперед належить сільськогосподарська продукція, є великотоварне, тобто таке, що спроможне формувати великі (оптові) партії товарів. За умови великотоварного виробництва виникає так званий «зростаючий ефект масштабу», який дає змогу підприємствам одержувати додаткові вигоди від спеціалізації праці й управлінського персоналу, запровадження технологічних і організаційно-економічних інновацій, зниження витрат виробництва тощо й тим самим підвищувати конкурентоспроможність своєї продукції.

Дрібні товаровиробники без необхідних реформ об'єктивно не в змозі конкурувати на рівних з потужними агропідприємствами. Водночас у господарствах населення нині виробляється більше половини валової продукції сільського господарства, а по деяких її видах – і понад 90%. Але тут задіяна значно більша кількість селян, ніж у великотоварному виробництві. Це специфічна ознака вітчизняного сільського господарства. І саме малі та середні агровиробники потребують належного інноваційного реформування, яке сприятиме підвищенню рівня його конкурентоспроможності. Таким чином, повноцінне використання факторних складових аграрного інноваційного потенціалу забезпечить конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств.

Інноваційний потенціал є основою розробки стратегії конкурентоспроможних аграрних підприємств. Тому на сучасному етапі набуває все більшого поширення значення інноваційного потенціалу, його оцінки та аналізу. Для забезпечення ефективного механізму здійснення інноваційних аграрних перетворень необхідне теоретико-методичне осмислення сутності категорії «інноваційний потенціал».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія інноваційного розвитку була розроблена багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими. Сьогодні проблеми інновацій вирішують відомі закордонні науковці Б. Твісс, Б. Санто, Р. Солоу, Є. Денісон, Х. Барнет, П. Ромер та ін. При цьому перший етап класич-

ної теорії інноваційного розвитку було започатковано в 1911 році видатним австрійським ученим Й. Шумпетером у відомій праці «Теорія економічного розвитку» [15].

Згідно з його теорією, інновація є новою функцією виробництва, яка означає принципову зміну технології такого виробництва, має незаперечне історичне значення і є необхідною та своєчасною. Інновація становить стрибок від старої виробничої функції до нової, але не кожне нововведення, нове виробництво є інновацією [15].

Сьогодні багато науковців працюють над поглибленням і вдосконаленням теорії інноваційного розвитку. Наслідком багаторічної праці зарубіжних і вітчизняних вчених Р. Менселла, Ф. Махлупа, У. Мартіна, Й. Масудо, А. Нормана, Д. Ліона, С. Глазьева, Ю. Яковця, В. Геєця, Ю. Бажала, О. Лапко, С. Онишко, Л. Федулової стала теорія «нової економіки», в основу якої покладено специфічний інформаційний продукт постіндустріальної економіки.

Останнім часом зростає науковий інтерес до зазначеної проблематики. Дослідження методологічних і прикладних аспектів управління інноваційною діяльністю, визначення сутності інноваційного потенціалу, його структури та складових відображено у дослідженнях таких науковців, як М. Головатюк, Е.Д. Дмитренко, М. Данько, Л.С. Мартюшева, Д. Кокурін, Л.К. Шаміна та ін. Однак, незважаючи на значну кількість тлумачень поняття «інноваційний потенціал», визначення його сутності та структури залишається актуальним завданням і потребує подальших досліджень.

Дослідженням і використанням інноваційного потенціалу в сфері аграрного виробництва для підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі займаються відомі вчені-дослідники В. Андрійчук, С. Володін, П. Гайдучий, М. Кропивко, Ю. Лупенко, М. Малік, П. Саблук та ін. Незважаючи на широкий аспект їх дослідження, недостатньо вивченим залишається питання використання інноваційного потенціалу в підвищенні конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування сутності інноваційного потенціалу і напрямів активізації його використання в підвищенні конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до чинного законодавства, інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок та зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Вона спрямована на створення необхідних інноваційних технологій або послуг і здійснюється в тісному взаємозв'язку із середовищем. Інноваційна діяльність об'єктивно обумовлюється потребою ринку, відкриває нові сфери застосування, а отже, і нових споживачів створюваного продукту, технології або послуги [11].

Термін «потенціал» виник від латинського слова «*potentia*» – можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані для досягнення будь-яких цілей [10]. В економіку цей термін прийшов з фізики, де він характеризує величину потенційної енергії у визначеній точці простору.

На рівні підприємства потенціал як економічна категорія функціонально розмежовується на окремі складові частини: виробничий, трудовий, управлінський, інформаційний, фінансовий, маркетинговий, науковий, технологічний, інвестиційний, інноваційний та ін.

Щодо визначення сутності поняття «інноваційний потенціал» слід відзначити наявність багатоваріантності тлумачення та складових цієї категорії в науковій економічній літературі. При цьому наукове обґрунтування зазначеного питання має важливе значення, оскільки вільне володіння цим поняттям дасть змогу суб'єктам господарювання об'єктивно оцінювати свої можливості, розробляти нові напрями інноваційної діяльності, формувати ефективну стратегію інноваційного розвитку [5].

Аналіз трактувань щодо сутності поняття «інноваційний потенціал» виявляє різні підходи вчених дослідників. Так, І.Т. Балабанов визначає інноваційний потенціал як сукупність окремих видів ресурсів, включаючи матеріальні, інтелектуальні, інформаційні та інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності [2].

І.О. Джаїн характеризує інноваційний потенціал як сукупну здатність науково-практичних знань і практичного досвіду, які є в розпорядженні суспільства на сучасному етапі його розвитку [3].

Е.Д. Дмитренко, Н.В. Дробуш відносять до інноваційного потенціалу сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних і культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки [4].

Досліджуючи особливості регіональної економіки, В.О. Шутенко, Т.І. Городиський відзначають, що інноваційний потенціал – це спроможність регіону, використовуючи наявні ресурси та інфраструктуру, створювати інноваційний продукт і впроваджувати його на ринок [16].

Оригінальний підхід до досліджуваного питання виклав Д. Кокурін, який відзначив, що інноваційний потенціал містить невикористані, приховані можливості накопичених ресурсів, які можуть бути приведені в дію для досягнення цілей економічних суб'єктів [6].

Л. Мартюшева, В. Калишенко відносять до інноваційного потенціалу сукупність організованих у певних соціально-економічних формах ресурсів, що можуть за наявності певних діючих внутрішніх і зовнішніх факторів інноваційного середовища бути спрямованими на реалізацію інноваційної діяльності з метою задоволення потреб суспільства [8].

За твердженням Б.А. Райзберга, Л.Ш. Лозовського і О.Б. Стародубцевої, інноваційний потенціал визначається як науково-технічний потенціал країни у вигляді науково-дослідних, проектно-конструкторських, технологічних організацій, навчальних закладів [13].

А.В. Савчук характеризує інноваційний потенціал як сукупність усіх його ресурсів, які можуть бути задіяними у процесі здійснення інноваційної діяльності [12].

Л.К. Шаміна стверджує, що інноваційний потенціал – це характеристика підприємства, яка відображає забезпеченість підприємства науковими кадрами і

висококваліфікованими спеціалістами, сприйняття інновацій зовні і можливість реалізації нововведень у виробництві або організаційній структурі, ринковий потенціал, що влаштовує власника виробництва [14].

Проведений аналіз тлумачення сутності категорії «інноваційний потенціал» показує, що більшість вчених визначає зазначений термін як сукупність необхідних ресурсів (матеріальних, інтелектуальних, інформаційних, науково-технічних, фінансових та ін.) для здійснення інноваційної діяльності.

Виходячи з розглянутих сутнісних визначень, можна стверджувати, що інноваційний потенціал підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств характеризує собою стан системи продуктивних ресурсів аграрного виробництва (людського капіталу, матеріальних, фінансових, інформаційних, організаційних тощо) здатних забезпечувати відповідний рівень інноваційної діяльності та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Для втілення інноваційного типу розвитку аграрних підприємств необхідно використовувати комплексний підхід у формі інноваційної моделі, яка є теоретичним вираженням інноваційних пріоритетів, напрямів, структур, мотивацій, стратегій, механізмів тощо, спрямованих на формування інноваційного типу розширеного відтворення.

Економічна наука сьогодні виокремлює три базові моделі інноваційного розвитку розвинених країн, які подано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Характеристика моделей інноваційного розвитку розвинених країн

<i>Тип моделі</i>	<i>Основні орієнтири</i>	<i>Країни впровадження</i>
I	Орієнтація на резерви в науці та реалізацію великомасштабних цільових проєктів, які охоплюють усі стадії науково-виробничого циклу	Сполучені Штати Америки, Франція, Великобританія
II	Орієнтація на поширення нововведень, створення сприятливого інноваційного середовища і раціоналізацію структури економіки	Німеччина, Швеція, Швейцарія
III	Орієнтація на стимулювання нововведень шляхом розвитку інноваційної інфраструктури, забезпечення сприйнятливості досягнень науково-технічного прогресу та координацію дій різних секторів у сфері науки і технологій	Японія, Південна Корея

Примітка. Складено за матеріалами [7]

З метою забезпечення обґрунтованого підходу до інноваційного розвитку підприємств аграрної економіки доцільно використати в комплексі всі три основні орієнтири моделі: на резерви в науці, на створення сприятливого інноваційного середовища, на стимулювання нововведень.

Аналізуючи перспективи впровадження інноваційної діяльності на підприємствах аграрної економіки, встановлено, що в умовах дефіциту капіталу інноваційна модель розвитку є найприйнятнішою для України, тому що вона дає

змогу оптимально використовувати власні економічні ресурси. Її можна застосовувати глобально для окремих територій, галузей, підприємств. Вона, об'єднавши економічні інтереси, може формувати гнучке наукоємне виробництво, інтегрувати спільні зусилля держави і підприємців для розробки й реалізації стратегічної інноваційної аграрної політики.

Формування української інноваційної моделі довгострокового розвитку залежатиме від стану людського капіталу.

Наука і практика [1; 5] підтверджують, що основу інноваційного потенціалу підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств складає якісний людський капітал, накопичений відповідними знаннями, передовим досвідом і практичними навичками, який здатний упроваджувати прогресивні технології, передові форми організації виробництва і праці, вести інтенсивну інноваційну господарську діяльність. Людський капітал – це інтенсивний продуктивний фактор економічного розвитку, що включає освічену частину трудових ресурсів, знання, інструментарій інтелектуальної та управлінської праці. За наявності високого рівня якості людського капіталу значно легше активізувати інвестиції в технологічний розвиток аграрного виробництва.

Л.І. Донець зазначає, що «сукупність знань у вигляді теорії, творчих результатів, умінь, навичок та компетенцій складає інтелектуальний капітал підприємства і його інтелектуальну власність. Інтелектуальний капітал – це знання, які мають потенційну цінність, тобто ідеї. Як такий, інтелектуальний капітал не має реальної цінності, поки він ще не захищений і не використовується» [5].

Ураховуючи, що головною причиною гальмування науково-технічного прогресу в Україні є несприятливе середовище для інноваційної діяльності, до складу людського капіталу необхідно включати також інвестиції у створення середовища, що забезпечує його ефективне функціонування. До останнього відноситься створення організаційних умов для покращення навчального, інформаційно-консультаційного обслуговування, проживання і трудової діяльності, що забезпечують ефективне та раціональне функціонування людського капіталу як продуктивного фактора розвитку, оскільки людський капітал – це інтелект, здоров'я, знання, якісна і продуктивна праця та висока якість життя.

Динамічний розвиток науково-технічних знань і прискорення темпів ендегенного НТП із урахуванням традиційних і особливих ознак української моделі інноваційно орієнтованої економіки дозволить забезпечити високі темпи економічного зростання саме за рахунок інноваційної складової.

Аналіз досягнень аграрної науки показує, що в галузі рослинництва створюються за рахунок біотехнології все більш досконалі сорти і гібриди сільськогосподарських культур. За діючого ринку насінництва України в 2012 році частка вітчизняних сортів у посівах озимої пшениці становила 75%, ячменю озимого – 66,1, озимого жита – 85,1, ярої пшениці – 85, ячменю ярого – 65, сої – 83, круп'яних культур – від 92 до 100% [9].

Наукові установи НААН створили нові сорти: пшениці озимої – Гармонія одеська, Розквіт, СГІ-100, Соната одеська; ячменю пивоварного – Мерлін, Мальовничий, Вітраж і Козир; 20 нових гібридів кукурудзи різних груп стиглості, що становлять конкуренцію іноземним гібридам.

Новий гібрид соняшнику Інституту рослинництва імені В.Я. Юр'єва має потенційну врожайність 4,5-5,0 т/га, характеризуються видозміненим складом жирних кислот. Створені форми соняшнику, стійкі до гербіциду «Євро лайн-тинг»; подальший розвиток одержала селекція кондитерського соняшнику [9].

Усього в 2012 році селекційними установами передано на державне сортопробування 148 сортів сільськогосподарських культур, а Державний реєстр поповнився 84 новими сортами й гібридами [9].

Вченими-аграрниками здійснюється розробка та впровадження біоадаптивних технологій вирощування основних культур з чіткою зональною спеціалізацією в умовах зміни клімату.

У галузях землеробства та механізації аграрного виробництва передбачено підвищення рівня інноваційності для забезпечення раціонального земле- і водокористування, екологічнобезпечного використання земельних ресурсів, добрив і пестицидів.

У галузі тваринництва інноваційна діяльність направлена на розвиток генетичних технологій, генетичну ідентифікацію та паспортизацію порід сільськогосподарських тварин, використання ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції тваринництва.

Розроблено нові норми годівлі високопродуктивних корів, гармонізовані зі світовими, які забезпечують надій корів на рівні 7-10 тис. кг молока та середньодобовий приріст живої маси молодняку 800-1000 гр. [9].

Створено проекти промислового виробництва свинини з використанням високотехнологічного вітчизняного та імпортного обладнання, в яких передбачено автоматизацію виробничих процесів.

У цілому концентрація зусиль вітчизняних науковців спрямована на формування сталого бренда української сільгосппродукції під гаслом: «Українське – це високоякісне».

Академія аграрних наук відпрацьовує відповідну модель, яка передбачає формування галузевих наукових парків, корпорацій за участю державних і приватних партнерів з метою трансферу інновацій та залучення інвестицій [9].

Запровадження інтенсивних форм організації інноваційних процесів в аграрному виробництві веде до кластеризації суб'єктів господарювання, що підвищує потенціал інноваційної діяльності. Формування економічних кластерів стає визначальним фактором підвищення рівня конкурентоспроможності аграрної економіки в умовах глобалізації.

Процеси економічної кластеризації є закономірним етапом і фактором об'єктивного розвитку ринкових систем. Успішне їх функціонування є передумовою і важелем підвищення продуктивності праці та результативності підприємницької діяльності економічних суб'єктів на макро-, мезо- і мікрорівнях. Кластерні системи є втіленням унікальної комбінації наукових, виробничих і комерційних структур, що на основі використання переваг кооперативної взаємодії сприяють формуванню й ефективному використанню реальних конкурентних переваг окремих підприємств, галузей, національних економік в умовах посилення світового конкурентного протистояння. На цьому етапі розвитку економіки України кластери є ефективним інструментом інтенсифікації розвит-

ку вітчизняного підприємництва та посилення ринкових позицій окремих економічних суб'єктів.

Особливо важливе практичне значення має розвиток кластеризації в сільському господарстві України, де в результаті здійснення процесу приватизації та земельної реформи сформувалися господарські структури, які в своїй більшості представлені організаційно-правовими формами малого аграрного бізнесу. Це вимагає від органів управління сільським господарством реалізації заходів щодо активізації інтеграційних процесів з метою підвищення конкурентоспроможності, інноваційної та соціальної спрямованості діяльності підприємств і господарств галузі.

Встановлено, що на цьому етапі в Україні функціонує 129 кластерних об'єднань у вигляді агрохолдингових формувань, які контролюють 8,7 млн га, тобто 23,5% сільськогосподарських угідь країни, у тому числі 41,3% угідь, які обробляються сільськогосподарськими підприємствами. Кластерними об'єднаннями охоплено понад 6000 сільськогосподарських підприємств традиційного типу. Агропромислові кластери стають потенціальними інноваторами сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та сільських територій.

Висновки з цього дослідження. Інноваційний потенціал підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств характеризує собою стан системи продуктивних ресурсів аграрного виробництва (людського капіталу, матеріальних, фінансових, інформаційних, організаційних тощо), здатних забезпечувати відповідний рівень інноваційної діяльності та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Для втілення інноваційного типу розвитку аграрних підприємств необхідно використати комплексний підхід у формі інноваційної моделі, яка є теоретичним вираженням інноваційних пріоритетів, напрямів, структур, мотивацій, стратегій, механізмів тощо, спрямованих на формування інноваційного типу розширеного відтворення.

Основу інноваційного потенціалу підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств складає якісний людський капітал, накопичений відповідними знаннями, передовим досвідом і практичними навичками, який здатний упроваджувати прогресивні технології, передові форми організації виробництва та праці, вести інтенсивну інноваційну господарську діяльність.

Запровадження інтенсивних форм організації інноваційних процесів в аграрному виробництві веде до кластеризації суб'єктів господарювання, що підвищує потенціал інноваційної діяльності. Формування економічних кластерів стає визначальним фактором підвищення рівня конкурентоспроможності аграрної економіки в умовах глобалізації.

Список літератури / References:

1. Антонюк В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: монографія / В.П. Антонюк. – Донецьк: Ін-т економіки пром-сті НАН України, 2007. – 348 с.
Antoniuk, V.P. (2007), Formuvannia ta vykorystannia liudskoho kapitalu v Ukraini: sotsialno-ekonomichna otsinka ta zabezpechennia rozvytku [Formation and use

- of human capital in Ukraine: socio-economic assessment and ensuring development], In: *ekonomiky prom-sti NAN Ukrainy*, Donetsk, Ukraine, 348 p.
2. Балабанов И.Г. Инновационный менеджмент: учеб. пособие / И.Г. Балабанов. – СПб.: Питер, 2000. – 340 с.
Balabanov, I.G. (2000), *Innovatsionnyy menedzhment* [Innovation Management], tutorial, Piter, St. Petersburg, Russia, 340 p.
 3. Джаин И.О. Оценка трудового потенциала: монография / И.О. Джаин. – Сумы: Университетская книга, 2002. – 250 с.
Dzhain, I.O. (2002), *Otsenka trudovogo potentsiala* [Evaluation of labor potential], Universitetskaya kniga, Sumy, Ukraine, 250 p.
 4. Дмитренко Е.Д. Методичні підходи до визначення змісту поняття інноваційного потенціалу та його складових [Електронний ресурс] / Е.Д. Дмитренко, Н.В. Дробуш. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Suek/2011_3>.
Dmytrenko, E.D. and Drobush, N.V. (2011), “The methodical approaches to the determination content of the concept of innovation potential and its constituents”, available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Suek/2011_3.
 5. Донец Л.И. Управление знаниями в контексте инновационного развития предприятия / Л.И. Донец // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 1, т. 1. – С. 292-296.
Donets, L.I. (2012), “Knowledge management in the context of innovative development of enterprise”, *Theoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, Issue 1, Vol. 1, pp. 292-296.
 6. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность / Д.И. Кокурин. – М.: Экзамен. – 2001. – 575 с.
Kokurin, D.I. (2001), *Innovatsionnaya deyatel'nost* [Innovative activities], Ekzamen, Moscow, Russia, 575 p.
 7. Кузнєцова А.Я. Фінансові механізми стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності: монографія / А.Я. Кузнєцова. – Л.: ЛБІ НБУ, 2005. – 319 с.
Kuznietsova, A.Ya. (2005), *Finansovi mekhanizmy stymuliuvannia investytsiino-innovatsiinoi diyalnosti* [The financial mechanisms of stimulation of investment and innovative of activity], LBI NBU, Lviv, Ukraine, 319 p.
 8. Мартюшева Л. Інноваційний потенціал підприємства як об'єкт економічного дослідження / Л. Мартюшева, В. Калишенко // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 61-66.
Martiushcheva, L. and Kalyshenko, V. (2002), “The innovative potential of enterprises as an object of economic research”, *Finansy Ukrainy*, no. 10. pp. 61-66.
 9. Петриченко В.Ф. Підсумки діяльності Національної академії аграрних наук України за 2012 рік та основні завдання на перспективу / В.Ф. Петриченко // Економіка АПК. – 2013. – № 5. – С. 3-10.
Petruchenko, V.F. (2013), “The results of activity the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine in 2012 and objectives on prospect”, *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 3-10.
 10. Потенціал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://uk.wikipedia.org/wiki/>>.
The potential, available at: <<http://uk.wikipedia.org/wiki/>>.

11. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. – Режим доступу: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15/20>>.
On Innovation Activity: The Law of Ukraine from 4 July 2002 p., no 40-IV, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15/20>.
12. Савчук А.В. Теоретические основы анализа инновационных процессов в промышленности: монография / А.В. Савчук; Ин-т экономики пром-сти. – Донецк: НАН Украины, 2003. – 448 с.
Savchuk, A.V. (2003), *Teoreticheskiye osnovy analiza innovatsionnykh protsessov v promyshlennosti* [The theoretical framework for the analysis of innovation processes in the industry], Donetsk, Ukraine.
13. Современный экономический словарь / Уклад. Б.А. Райзберг, Л. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 512 с.
Rayzberg, B.A., Lozovskiy, L.Sh. and Starodubtseva, Ye.B. (2010), *Sovremennyy ekonomicheskii slovar* [Modern Dictionary of Economics], INFRA-M, Moscow, Russia.
14. Шамина Л.К. Инновационный потенциал предприятия / Л.К. Шамина // Инновации. – 2007. – № 9 (107). – С. 58-60.
Shamina, L.K. (2007), “The innovative potential of the enterprise”, *Innovatsii*, no. 9 (107), pp. 58-60.
15. Шумпетер Дж. Теория экономического развития / Дж. Шумпетер; пер. с нем. В.С. Автономова, М.С. Любского, А.Ю. Чепуренко. – М.: Эксмо, 2007. – 864 с.
Schumpeter, Dzh. (2007), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung], Translated from the German Avtonomova, V.S., Lyubskogo, M.S., Chepurenko, A.Yu., Eksmo, Moscow, Russia.
16. Шутенко В.О. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку [Електронний ресурс] / В.О. Шутенко, Т.І. Городиський, 2001. – Режим доступу: <<http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/9773>>.
Shutenko, V.O. and Horodyskyi, T.I. (2001), “Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of becoming and problems of development”, available at: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/9773>.

Цель. Обоснование сущности инновационного потенциала и направлений активизации его использования в повышении конкурентоспособности аграрных предприятий.

Методика. В статье использованы общенаучные методы познания объективной природы экономических явлений и процессов, которые определяют использование инновационного потенциала в повышении конкурентоспособности аграрных предприятий. В частности, методы анализа и синтеза, научных обобщений использованы при исследовании составляющих элементов инновационного потенциала. Метод научной абстракции применен при определении экономического содержания категории «инновационный потенциал»; методы системного подхода использовались при формировании критериев и системы показателей эффективности инновационного капитала; методы количественного анализа, индукции и дедукции были основой для определения зависимости и влияния инновационного потенциала на повышение конкурентоспособности аграрных предприятий.

Результаты. Обоснована сущность инновационного потенциала повышения конкурентоспособности аграрных предприятий. Использован комплексный подход в форме инновационной модели для воплощения инновационного типа развития аграрных предприятий.

Определено, что основу инновационного потенциала повышения конкурентоспособности аграрных предприятий составляет качественный человеческий капитал, накопленный соответствующими знаниями, передовым опытом и практическими навыками. Установлено, что кластеризация субъектов аграрного производства повышает потенциал инновационной деятельности и является определяющим фактором повышения конкурентоспособности аграрной экономики в условиях глобализации.

Научная новизна. Обоснована сущность инновационного потенциала повышения конкурентоспособности аграрных предприятий, которая в отличие от существующего определения учитывает состояние развития человеческого капитала.

Практическая значимость. Использование на практике предложенных результатов исследования будет способствовать повышению уровня конкурентоспособности аграрных предприятий.

Ключевые слова: аграрные предприятия, инновационный потенциал, человеческий капитал, кластеризация.

Objective. The aim of the article is to substantiate the essence of innovative potential and directions of activation its use in enhancing the competitiveness of agrarian enterprises.

Methods. General scientific methods of cognition of the objective nature of economic phenomena and processes were used in the article. These methods determine the application of innovative potential in enhancing the competitiveness of agricultural enterprises. In a particular, methods of analysis and synthesis, scientific generalizations were used in the study of the constituent elements of innovation potential. The method of scientific abstraction was applied in determination of the economic content of the category "innovative potential", the methods of system approach were used in formation the criteria and performance indicators system of efficiency of the innovation capital, the methods for the quantitative analysis, induction and deduction were the backbone for determination the dependence and the impact of innovative potential to increase the competitiveness of agrarian enterprises.

Results. Essence of innovative potential enhancing the competitiveness of agrarian enterprises has been substantiated. The comprehensive approach in the form of an innovative model to implement of innovative type of the development of agrarian enterprises has been implemented. It has been determined that the base of the innovative potential of enhancing the competitiveness of agrarian enterprises compose quality human capital that is accumulated by the appropriate knowledge, best practices and practical skills.

It has been establishes that the clustering of subjects of agrarian production enhances potential of innovation activities and is the determining factor in increasing the competitiveness of the agrarian economy in the conditions of globalization.

Scientific novelty. Essence of innovative potential enhancing the competitiveness of agrarian enterprises that takes into account the state of development of human capital has been substantiated.

Practical value. Using on a practice the results of the proposed research will contribute to enhancing the level of the competitiveness of agricultural enterprises.

Key words: agricultural enterprises, innovation potential, human capital, clustering.

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук, проф. Аптекарем С.С. Дата надходження рукопису 19.06.2013 р.